

Ибраева А. Журтыбаева И.,экономика ғылымдарының кандидаты
"Семей медицина университеті" KEAҚ
Семей қаласы, Қазақстан Республикасы
e-mail: Finansistyp@mail.ru
ORCID: 0000-0003-2111-2653аға оқытушы
Қазақстан Республикасының
Президенті жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясы,
Астана қ., Қазақстан Республикасы
e-mail: indira.zhurtybaeva@mail.ru
ORCID: 0000-0001-6103-9177**Акишева Д.***

PhD

KEAҚ Шәкәрім атындағы университеті
Семей қаласы, Қазақстан Республикасы
e-mail: dana_m@mail.ru
ORCID: 0000-0001-6694-6462

ЦИФРЛАНДЫРУ АЯСЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ БЮДЖЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖҮЙЕСІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ

Аңдатпа

Мақалада инновациялық дамуында және еліміздің әлемдік аренада жетекші орын алуына мүмкіндік беретін экономиканы цифрландырудың алғышарттары талқыланады. Цифрландыру саланың болашағын қалыптастырады, епті және интеллектуалды өндіріс мүмкіндіктері арқылы өнімділікті өзгертеді. Көптеген мемлекеттер жаһандық тенденцияларға сәйкес бюджет жүйесі мен бюджетаралық қатынастарды цифрлық түрлендіру бағытын белгіледі. Мақалада авторлар бюджет процесін цифрландыруды, бюджетаралық қатынастарды зерттеу негізінде Қазақстан Республикасының бюджет жүйесін цифрлық трансформациялаудың негізгі бағыттарын анықтады. Авторлар сонымен қатар бюджеттің барлық деңгейін қамтитын және мемлекет алдында тұрған бюджетаралық қатынастарды цифрландырудың өзекті мәселелеріне тоқталды. Осы зерттеудің нәтижелері бюджеттік процестерді, жүйелерді және бюджетаралық қатынастарды цифрландыру саласындағы міндеттерді одан әрі талдау және белгілеу үшін әдіснамалық негіз бола алады. Қазіргі жағдайдағы Қазақстанды цифрландыру төрт стратегиялық бағыттары қарастырылды. Олардың қатарында, мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерін кешенді біріктіру жоспары, жасанды интеллектке арналған деректер жиынтығымен жұмыс регламенті, Smart Data Ukimet платформасына деректер базасын шоғырландыру жобасы қарастырылған. Цифрлықландыру бағдарламаларын дамыту үшін бюджеттік және басқа да көздерді бөлу, дамыту, цифрлық трансформацияны қаржыландыруды талдау, атап айтқанда, экономика мен бюджетті цифрландырудың ерекшеліктері қарастырылды. Авторлармен зерттеу нәтижесінде Қазақстан Республикасының бюджет жүйесіндегі бюджеттік жоспарлауды цифрландырудың тиімділігінің артып келе жатқаны, мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесін енгізу арқылы бюджеттік өтінімдерді қалыптастыру мерзімінің қысқарғаны және қағаз құжат айналымының тиімділігінің артқаны анықталды. Сонымен қатар бюджетаралық қатынастардағы ашықтық пен басқару шешімдерін қабылдау сапасының жоғарылағаны көрсетілді. Зерттеудің практикалық маңыздылығы мемлекеттік басқару органдары үшін бюджеттік процестерді цифрландыру тетіктерін жетілдіру, ақпараттық жүйелерді интеграциялау және цифрлық бюджет моделін дамыту бойынша ұсыныстар әзірлеу мүмкіндігімен айқындалады.

Түйін сөздер: экономика, цифрландыру, бюджетаралық қатынас, автоматтандыру, технология, адами капитал, трансформация.

КІРІСПЕ

Мемлекеттік сектордың цифрлық трансформациясы экономика үшін негізгі міндет болып табылады. Реттеудің құқықтық режимі тұрғысынан бюджеттік қатынастар саласы инновациялық ақпараттық технологияларды одан әрі енгізу және жетілдіру үшін жақсы базалық алаң болып табылады. Құқықтық негізде реттеу үшін цифрлық трансформация категориясын және оның осы мемлекеттік басқару жүйесіндегі бюджетаралық қатынастарға әсерін зерттеу қажет.

Бюджеттік жүйе тұрғысынан экономиканың цифрлық трансформациясы келесі контексттерде қарастырылады: бюджеттік сыныптама бойынша қаражатты көрсететін бюджет ресурстарын басқаруда қолданылатын тиімді әдіс, бюджет жүйесінің және цифрлық нысандағы бюджетаралық қатынастардың бірыңғай

дерекқоры, және бюджеттік қызметті түрлендірудің ерекше тәсілі. Бюджетаралық қатынастарды цифрландырудың негізгі сәті ақпараттың жариялылығы ғана емес, сонымен қатар шешім қабылдау логикасы процесінің өзі болып табылады. Бюджеттік жүйеге инновацияларды енгізу оның цифрлық трансформациясының нысанасы болып табылады. Цифрлық трансформацияны дамытуға серпін экономиканың барлық салаларында электронды коммерция және күнделікті өмірде банкинг болды. Цифрлық құралдардың жекеменшікке ғана емес, сонымен қатар экономика мен басқарудың мемлекеттік секторына енуі бюджеттік процестің мәселесін шешудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік берді (Zakon.kz, 2025)

Мақаланың ғылыми жаңалығы ретінде қазіргі трансформация жағдайында бюджетаралық қатынастар жүйесін талдау негізінде мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесінің дамуы процессіндегі цифрлық трансформацияның бюджетаралық қатынастарға ықпалын анықтау, басқарудың парадигмасын жаңғыртатын құрал ретінде негіздеді.

Мақаланың мақсаты Қазақстан Республикасының бюджетаралық қатынастар жүйесіндегі цифрландыру негіздерін айқындау, цифрландыру құралдарын енгізу арқылы тиімділігін арттыру негіздерін анықтау.

ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ

Кейінгі жылдары цифрлық трансформациялаудың мәселесі шетелдік және отандық зерттеушілердің ғылыми жобаларының негізгі объектісіне айналып отыр. Экономика саласын қамтитын мемлекеттік басқару мен бюджетаралық қатынастар жүйесін цифрландырудағы құралдар жалпы мемлекеттік қаржыны басқарудың тиімділігін жоғарлатады.

Экономиканы цифрландыруды дамытудың институционалдық және құқықтық аспектілері, сонымен қатар мемлекеттік сектордағы цифрландырудың тиімділік факторын жоғарлатуы жөнінде талдаулар Қазақстан Республикасының зерттеушілерінің еңбектерінде (Еспенбетова et al., 2022; Исаков et al., 2019; Кхан & Парк, 2021; OECD, 2020) көрініс тапқан. Аталған зерттеулерде бюджет үрдісін автоматтандыру, айқындықты арттыру мен нақты мәліметтерге сүйеніп, басқарудағы шешімдерді қабылдаудың тетіктері көрсетіледі.

Цифрлық трансформациясы негізінде мемлекеттік басқарудың тиімділігін, транспаренттілігін және есеп беру жолдарын арттыру туралы шетелдік авторлардың (Dunleavy et al., 2006; Heeks, 2006; Janssen & Estevez, 2013) еңбектерінде жарияланған. Авторлардың пікірі бойынша цифрлық шешімдер бюджеттік үрдісте шешім қабылдаудың логикасын өзгертеді. Осы арқылы қоғамның билікке деген сенімділігін күшейтеді.

Сондай-ақ цифрлық технологияларды енгізу арқылы мемлекеттік басқаруға, бюджетаралық трансфертерге, қаржылық жоспарлауға көрсетілген әсерлер туралы дүниежүзілік, халықаралық ұйымдардың (OECD, 2020) баяндамаларында да жарияланған. Аталған қайнаркөздердегі мәліметтер цифрландыру - техникалық құралы ғана емес, сондай-ақ институционалдық өзгерістердің негізгі қозғаушы күші екенін айқын көрсетеді.

Әдебиеттік шолу цифрлық трансформацияның бюджет жүйесіндегі маңыздылығын және оны тиімді енгізудің өзектілігін бейнелейді. Сонымен қатар Қазақстанда бұл процестің еліміздің ерекшеліктеріне икемделу арқылы, сараптау мен бейімделуді нақты айқындайды.

ӘДІСНАМА ЖӘНЕ ӘДІСТЕР

Қазақстан Республикасының бюджеттік жүйесіне цифрландыруды енгізудің ағымдағы жай - күйін, алғышарттарын, алғашқы нәтижелерін талдау, республикалық және бюджет жүйесінің жергілікті деңгейлері, сондай-ақ қысқа мерзімді және орта мерзімді даму перспективаларын анықтау болып табылады.

Цифрлық трансформацияны енгізу негізгі бюджеттік көрсеткіштерді тиімді есептеуге, жергілікті және республикалық бюджеттердің бағдарламалық құжаттарын түзетуге мүмкіндік беретіндігін, бұл өңірлік және республикалық деңгейде жоспарланған көрсеткіштерді орындамау қаупін барынша азайтатындығын қарастыру табылады.

Зерттеу барысында келесі ғылыми әдістер қолданылды: теориялық және статистикалық ақпаратты өңдеу кезінде талдау және синтездеу; ұсынылған статистикалық және теориялық ақпараттың репрезентативтілігінің графикалық әдістері, сандық технологияларды кешенді әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретінде талдау үшін жүйелік тәсіл, сандық технологияларды енгізудің бірнеше жылға арналған болашағын бағалау үшін трендік модельдер құру.

НӘТИЖЕЛЕР

Экономикалық санат ретінде бюджеттік процесті және мемлекеттік бюджетті цифрландыру мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асыруды қаржыландыру үшін орталықтандырылған ақша қорын қалыптастыруға байланысты мемлекет пен заңды және жеке тұлғалар арасындағы экономикалық қатынастар кешенінің тиімділігін арттыру болып табылады.

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының мақсаты таяу және орта мерзімді перспективада Қазақстан Республикасы экономикасының дамуын жеделдету, өмір сүру сапасын арттыру, цифрлық

технологияларды пайдалану есебінен мемлекеттік органдардың қызметін оңтайландыру, сондай-ақ Қазақстан экономикасының дамудың түбегейлі жаңа траекториясына өтуіне жәрдемдесу болып табылады (primeminister.kz, 2017)

Өз кезегінде сандық бюджеттің ерекшеліктерін бөлуге болады:

1. бюджеттік процеске қатысушылардың өзара іс - қимылы негізгі құрамдас бөліктер болып табылады;
2. жергілікті және бұлтты инфрақұрылым - негізгі платформа;
3. бюджеттік деректер міндетті цифрландыруға жатады (Абдрахманова, 2023).

Елдің бюджеттік процесінің цифрлық трансформациясы деңгейінің қазіргі жағдайы - бұл елге әлемдік аренада жетекші орынға ие болуға мүмкіндік беретін дамудың сапалы секірісін жасау мүмкіндігі. Ол үшін Қазақстанда іс - шаралар жоспарын жүргізу және цифрлық трансформация бағыттары бойынша жұмысты ұйымдастыру жоспарлануда. Бұл бағыттар мен іс - шаралар сыртқы экономикалық және ішкі қатынастардың дамуына байланысты жаңартылуда (Еспенбетова, 2022).

Негізгі өзгерістер соңғы жылдары көптеген салаларда және басқа елдерде қолданылатын инновациялық технологияларды енгізумен байланысты. Өндірістің жаңа тәсілдері және олардың құнының өзгеруі жұмысшылардың білімі мен дағдыларына жаңа талаптар қояды. Интернет икемді және интеллектуалды өндірістік мүмкіндіктерді пайдалана отырып, өнімділіктің революциялық өсуін қамтамасыз ете отырып, саланың болашағын қалыптастырады. Жасанды интеллект қаржылық қызметтер мен дәрі - дәрмектер сияқты консервативті салаларда да қолданылады. Бүгінгі таңда 3D-басып шығару технологиялары авиация, материалдар өндірісі, биомедицина және автомобиль өнеркәсібі сияқты салалардың өзгеруіне ықпал етеді. Блокчейнде жаһандық ақша жүйесін өзгертудің алғышарттары бар.

Бұл өзгерістер іргелі болып табылады және бұрынғыдай бірнеше ондаған жылдар бойы емес, бірнеше жыл немесе бірнеше ай ішінде орын алады. Бірақ бұл тек бастамасы және әлем әлі де үлкен өзгерістерге ұшырауда. Өзгерістер қарқыны жеделдейді және бұл өзгерістердің бір бөлігі болуға әлі кеш емес (Еспенбетова, 2022). Сондай-ақ, мемлекет еліміздегі жекелеген технологиялардың қарқынды дамуына байланысты «цифрлық серпіліс» бере алар еді. Бұл шарттарда мемлекет ұзақ мерзімді өтелуі бар инвестицияларға, бәсекелестік жағдайға, тенденцияларды бағалауға, сондай-ақ білім беру мен оқыту сияқты негізгі табысқа қойылатын талаптарға негізделген ұзақ мерзімді қаржыландырудың үлкен бөлігін анықтайтын инвестор рөлін алады (Алимбаев А. и Битенова Б, 2019). "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасына сәйкес біздің елімізде республикалық бюджеттен қаржыландыру бөлінуде, оның негізінде бірқатар тиімді жобалар әзірленіп, енгізілуде.

ТАЛҚЫЛАУЛАР

Мәселен, ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің деректеріне сәйкес бюджетті цифрлық трансформациялау бойынша республикалық бюджеттен 2018 жылдан басталған "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасын жүзеге асыруға 141 миллиард теңге бөлінген және 2022 жылдың нәтижелері соңғы кезең болып саналады. Мәселен, "экономика салаларын цифрландыру" бағыты бойынша қаржыландыру бөлінген жобаларға 4,1 миллиард теңгеден астам қаржы бөлінген болатын. Цифрлық мемлекетке көшуге республикалық бюджеттен 136,3 миллиард теңге. Адами капиталды дамытуға 622,9 миллион теңге мемлекеттік қаражат жоспарланған. Қаржыландыруға жеке инвестициялар да жатады. Жоба аясында стартапқа шамамен 122,9 миллиард теңге инвестиция тартылған. Оның ішінде 2019 жылы - 4,8 млрд теңге, 2020 жылы - 15,2 млрд теңге, 2021 жылы - 35,9 млрд теңге, 2022 жылы - 67 млрд теңге (Ишекенова, 2022).

Ал, 2023 жылы "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасына қаражат бөлінді, бірақ нақты соманы атау қиын, себебі қаржыландыру әр-түрлі бағдарламалар аясында және жаңа жобалар мен мемлекеттік бағдарламалар аясында іске асты, мысалы шағын және орта бизнесті қолдау (290 млрд.теңге, оның бір бөлігі цифрландыруға бағытталған) немесе телекоммуникацияны дамыту 20234 жылы талшықты-оптикалық байланысқа 2 млрд теңге бөлінді.

2023-2024 жылдардағы жобаларды қарастыратын болсақ:

- 15,5 млрд теңге - Кеңістіктік деректердің ұлттық инфрақұрылымын (КДУИ) құруға;
- 2 млрд теңге (2024 ж.) - 3 000 ауылға талшықты-оптикалық байланыс желісін тартуға.

Сонымен қатар, қатысты бағдарламалар:

- 290 млрд теңге (2023 ж.)- шағын және орта бизнесті қолдауға бөлінді, оның бір бөлігі цифрлық жобаларға бағытталуы мүмкін болды.

Бюджетті цифрландыру жоспарында бірқатар іс - шаралар жүргізілуде. Қазіргі уақытта бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің (ББӘ) бюджеттік өтінімдерін қалыптастыру - бұл ұзақ және көп күш жұмсауды қажет ететін процесс: деректерді жинау, келісу әр кезеңде өтінім қолмен қалыптастырылады. "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасын енгізу шеңберінде мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесі (МЖАЖ) жаңғыртылды.

Қағазсыз жоспарлауға көшу үш кезеңнен тұрады:

I кезең – мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесін енгізу және көбейту. Қаңтар айынан бастап жүйеде 3500 пайдаланушы жұмыс істейді - бұл 31 республикалық ББӘ және олардың 1125 ведомстволық

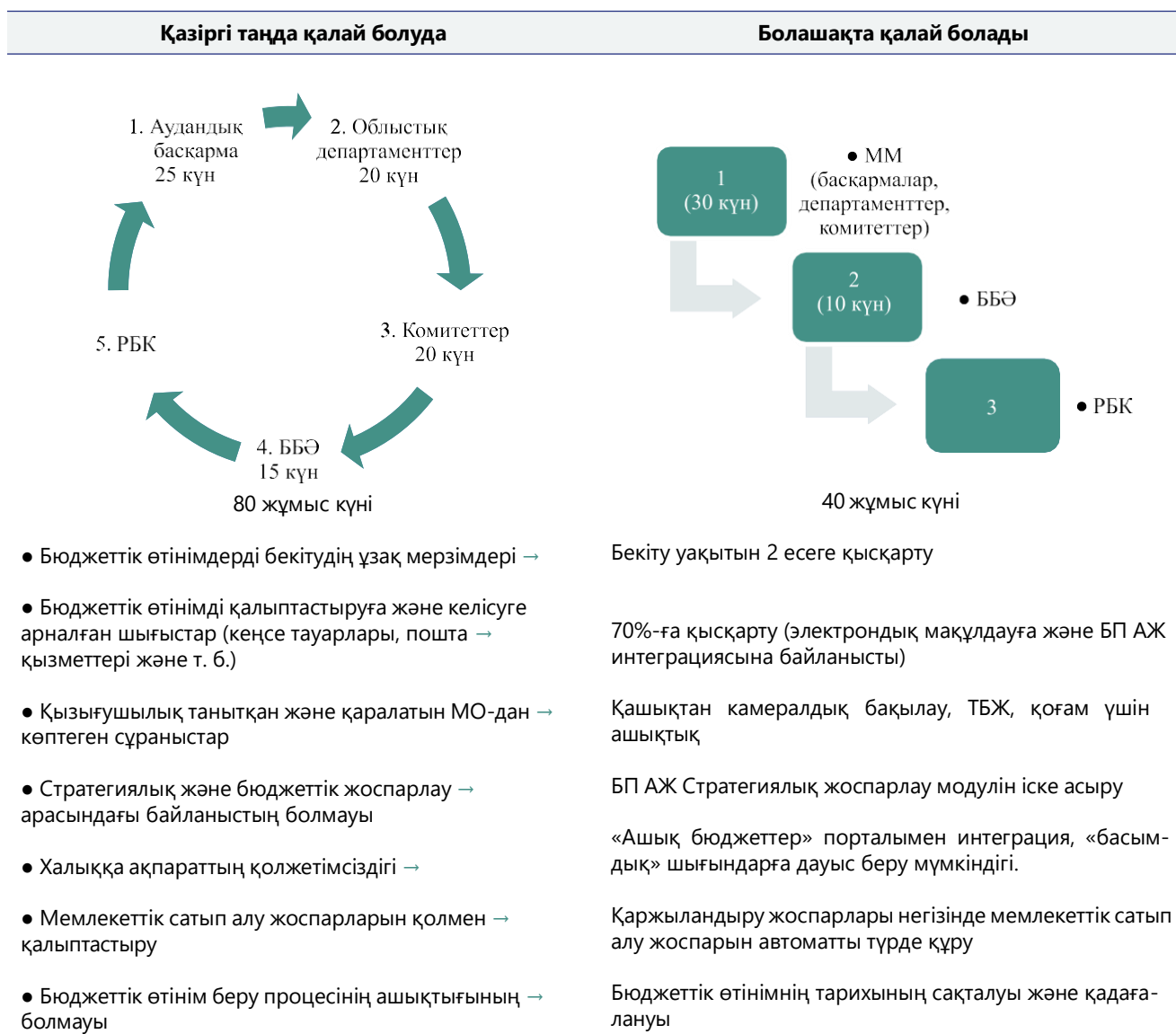
бағынысты мемлекеттік мекемелері олар 2020-2022 жылдарға арналған электрондық форматта өтінімдер қалыптастырды. Электрондық форматқа бюджеттік өтінімнің 70-тен астам нысаны аударылды.

II кезең – Мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесін (МЖАЖ) жергілікті атқарушы органдарға көшіру, 13 мың. Жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік департаменттері 2021-2023 жылдарға арналған бюджеттік өтінімдерді электронды форматта қалыптастырды. Пайдаланушылар саны 40 мыңға дейін өсті.

III кезең – бюджеттік өтінімді толық қағазсыз қалыптастыру. 2022-2024 жылдарға арналған бюджеттік өтінімдер толығымен электрондық форматта болуы.

Қағаз құжат айналымының қысқаруы нәтижесінде 3,2 тоннадан астам қағаз үнемдеу жоспарлануда. Бюджетті қалыптастыру мерзімдері 2 есе қысқарады (80-ден 40 күнге дейін).

Сурет 1. Мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесін дамуы

Ескерту: сурет мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесі мәліметтері негізінде автор тарабынан құрастырылған.

1-суретте электрондық нысанға цифрлық трансформация кезінде мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесін дамыту сызбасы көрсетілген.

МЖАЖ дамуының келесі кезеңінде мемлекеттік дерекқорлармен интеграцияларды ескере отырып, ББӨ бюджеттік өтінімдерін қалыптастырудың барлық кезеңдерін автоматтандыру жоспарлануда.

Ол үшін келесі функционалдықты енгізу жоспарлануда:

- бюджетке түсетін түсімдердің болжамы бойынша ақпарат алу процесін автоматтандыру;
- мемлекеттік қарызды төлеу және МЖӘ жобалары бойынша;

- жеткізушілерден 3 қағаз түріндегі коммерциялық ұсыныстарды беруді болдырмау мақсатында ЭМС тауарлары бойынша;

- е-Қызмет АЖ мемлекеттік қызметшілердің штат кестесіне сәйкес;
- ЕХӘҚМ АЖ-дан зейнетақы мен жәрдемақы төлеуге мұқтаж;
- бюджеттік инвестициялық жобалар, атап айтқанда «МЖӘ» АҚ ТЭН және ҚЭН электрондық паспорттары;

- жобалық - сметалық құжаттамаға электрондық паспорт алу бөлігінде.
- халықпен шығыстарды қоғамдық талқылау туралы және т.б.

Ахуалды жақсарту үшін Қаржы министрлігі заңнамалық түзетулерден басқа ақпараттық жүйелерді "Ашық бюджеттер" порталымен интеграциялауды жоспарлап отыр. Азаматтар бюджеттік сандарды инфографика түрінде көре алады, түсініктеме қалдырып, бастамаға дауыс бере алады. Мемлекеттік органдар үшін портал мемлекеттік қаражатты стратегиялық және бюджеттік жоспарлау үшін, оған бақылаушы органдардың қатысу мүмкіндігімен бірыңғай терезе болады. Сонымен, болашақта құжаттардың бумаларын басып шығару, қолмен тізімдеу және тасымалдау қажет болмайды.

Цифрлық трансформация нәтижесінде күтілуде:

- бюджетті қалыптастыру мерзімін 2 есеге қысқарту;
- Мемлекеттік сатып алу порталымен интеграциялау арқылы жоспарлаудың дәлдігін арттыру;
- бюджеттің айқын шоғырлануын қамтамасыз ету;
- бюджет шығыстарын есептеудің ашықтығын қамтамасыз ету, бұл халықтың жалпы үкіметке деген сенімін арттырады.

Бюджеттік жоспарлаудың барлық процестерін автоматтандыру үлкен экономикалық нәтиже береді.

Сонымен, бүгінгі таңда "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасын іске асырудың мемлекеттік аудитін аралық бағалау нәтижелері бойынша республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті оң динамиканы атап өтті, және оның қорытындысы бойынша электрондық үкіметтің даму деңгейі елдер рейтингінде біздің еліміз 193 елдің арасында 29-орынға ие болды. Елімізде цифрлық сауаттылық деңгейі соңғы 4-5 жылда цифрлық технологияларды енгізудің қарқынды өсуінің арқасында 8,2% - ға өсті.

"Цифрлық Қазақстан" бағдарламасымен бастау алып, шешімін тауып дамып кележатқан цифрландыру прецессінің 2025 жыл, киберқауіпсіздікті күшейту мен мемлекеттік ақпараттық жүйелерді біріктіру бағытындағы маңызды кезеңге айналды. Президенттің жасанды интеллектті дамыту және елді цифрландыру жөніндегі тапсырмаларын іске асыруға арналған Цифрлық штаб отырысында Қазақстанды цифрландыру бағытында төрт стратегиялық бағыты бекітілді. Олардың қатарында:

- мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерін кешенді біріктіру жоспары;
- жасанды интеллектке арналған деректер жиынтығымен жұмыс регламенті;
- Smart Data Ukimet платформасына деректер базасын шоғырландыру жобасы;
- ұлттық АІТУ мессенджеріне көшу бастамасы бар.

Қазіргі таңда электрондық үкімет жүйесінде 355-тен астам ақпараттық жүйе мен веб-ресурс жұмыс істейді. Жаңа тәсіл функциялардың қайталануын жояды және статистикалық деректердің нақтылығын арттырады. Осы бастама аясында 2025 жылдың 1 желтоқсанына дейін Smart Data Ukimet платформасына берілетін деректер базасының тізімі бекітілді (primeminister.kz, 2025)

Сонымен қатар, бюджеттік процестің, оның ішінде бюджетаралық қатынастардың цифрлық трансформациясына көшу қорытындысы цифрлық бюджетте көрінетін ұйымдастырудың, қалыптастырудың, орындаудың, реттеудің және бақылаудың өзгеруі болды. Сандық бюджеттік процесс төрт компоненттен тұрады. Біріншісі - институционалдық қамтамасыз ету - объектілердің, субъектілердің жиынтығы және оларды біріктіру тәртібі. Екінші компонент - құқықтық қамтамасыз ету, яғни цифрлық бюджеттің орындалу тәртібін реттейтін нормативтік - құқықтық база. Үшінші компонент - цифрлық бюджетті тиімді және қауіпсіз орындауға мүмкіндік беретін ақпараттық қамтамасыз ету. Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету әлемдік тренд екені белгілі. Төртінші компонент - сандық бюджет процесінің кезеңдері.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, бюджетаралық қатынастарды цифрлық түрлендіру мынадай бағалау көрсеткіштерін аударатынын атап өткен жөн: ашықтық, кіріс түсімдерінің толықтығы, мақсаттылық, шығыстардың мақсатты сипаты және т.б. Бюджетті цифрлық түрлендіруге көшу кезеңінде трансформациялық шешімдердің тиімділігін бағалау қажет. Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті Қазақстанның цифрлық трансформация бағдарламасының іске асырылуына жүргізілген мемлекеттік аудиттің аралық бағалауының алғашқы нәтижелерін жариялады, оның нәтижелері бойынша елдер рейтингінде электрондық үкіметтің даму деңгейі бойынша еліміз 193 елдің ішінде ең жақсы көрсеткіштермен отыз елдің қатарына енді. Халықтың цифрлық сауаттылығы оң бағасын алды. Экономиканы цифрландыруға арналған бюджеттік қаражатты игеру де оң нәтиже берді. Қазақстандағы цифрлық бюджетке көшу бюджет механизмінің барлық қатысушыларының өзара іс - қимылы мен интеграциясы үшін цифрлық платформа

негізінде оны қалыптастырудың, атқарудың және бақылаудың жаңа ұйымдастырылуымен ерекшеленеді. Цифрлық бюджетті ұйымдастыруды және бюджетаралық қатынастарды жаңартуды транзакциялық шығындарды жоюға көмектесетін және бюджетті жұмсаудың тиімділігін қамтамасыз ететін ақпараттық қолдаудың арқасында цифрлық бюджет процесінде байқауға болады.

Цифрлық штаб шешімдерін іске асыру Қазақстанның цифрлық инфрақұрылымын жүйелі жаңартуға және мемлекеттік басқаруға жасанды интеллектті енгізуге жағдай жасауға бағытталған.

Базалық талдамалық тәсіл негізінде негізгі көрсеткіштер бойынша бюджетті цифрлық трансформациялаудың тиімділігін бағалауды бюджетті цифрландыру деңгейін ғана емес, сонымен қатар бюджет жүйесінің республикалық және жергілікті деңгейлеріндегі цифрлық бюджеттің негізгі проблемаларын да талдауға және бағалауға болады.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, бюджеттік процестерді және бюджетаралық қатынастарды цифрландыруды жетілдіру үшін келесі нақты ұсыныстар:

Мемлекеттік жоспарлаудың ақпараттық жүйесін (МЖАЖ) толық интеграциялау – барлық республикалық және жергілікті деңгейдегі бюджеттік бағдарламалар әкімшілерін бірыңғай цифрлық платформаға көшіру және деректердің автоматты алмасуын қамтамасыз ету.

Мемлекеттік дерекқорлармен толық интеграция жүргізу – салық, әлеуметтік төлемдер, мемлекеттік сатып алу және статистикалық жүйелермен өзара байланыс орнату арқылы бюджеттік өтінімдерді автоматты қалыптастыруды енгізу.

Жасанды интеллект пен Big Data технологияларын қолдану – бюджеттік түсімдер мен шығыстарды болжау, тәуекелдерді анықтау және шешім қабылдау сапасын арттыру үшін аналитикалық модельдер енгізу.

«Ашық бюджет» платформасын кеңейту – азаматтардың бюджет процесіне қатысуын арттыру мақсатында визуализация, интерактивті есеп беру және қоғамдық бақылау құралдарын дамыту.

Қағазсыз бюджеттік процесті толық енгізу – барлық бюджеттік құжаттарды электрондық форматқа көшіру арқылы әкімшілік шығындарды қысқарту және уақытты үнемдеу.

Киберқауіпсіздік жүйесін күшейту – мемлекеттік қаржы деректерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ақпараттық жүйелерді қорғаудың көпдеңгейлі механизмдерін енгізу.

Мамандардың цифрлық құзыреттілігін арттыру – мемлекеттік қызметшілерді жаңа ақпараттық жүйелермен жұмыс істеуге оқыту және тұрақты қайта даярлау бағдарламаларын енгізу.

Болашақ зерттеулер шеңберінде бюджетаралық қатынастарды цифрлық трансформациялау тиімділігін бағалаудың әдістемелік негіздерін жетілдіру, цифрлық бюджет жүйесіндегі деректердің сапасы мен қауіпсіздігін арттыру мәселелерін тереңдету маңызды болып табылады. Сонымен қатар республикалық және жергілікті деңгейлерде цифрлық бюджет механизмдерінің өзара ықпалдасуын талдау, жасанды интеллект пен үлкен деректер технологияларын бюджет процесіне енгізудің әсерін бағалау өзекті бағыт ретінде қарастырылады. Бұдан бөлек, халықаралық тәжірибемен салыстырмалы зерттеулер жүргізу арқылы Қазақстандағы цифрлық бюджеттің даму моделін жетілдіру мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. (n.d.). Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми интернет-ресурсы. <https://primeminister.kz/assets/media/tsifrlly-azastan.pdf>
2. Бюджеттік жоспарлау үдерістерін цифрландыру. (n.d.). Zakon.kz. <https://online.zakon.kz>
3. Есеп комитеті «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының іске асырылуына аралық бағалау жүргізді. (n.d.). Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми интернет-ресурсы. <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents/details/320509?lang=kk>
4. Еспенбетова, Б. А., Акишева, Д. М., Ибраева, А. К., Хасенова, К. Е., & Зейнуллина, А. Ж. (2022). *Цифрлық бюджетке кіріспе: Оқу құралы*. «Ямышевские ворота» баспасы
5. Алимбаев, А., & Битенова, Б. (2019). Цифрлық экономика: Қалыптасу ерекшеліктері мен даму үрдістері. *Экономика: Стратегия және практика*, (1), 14
6. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасына бюджеттен қанша қаражат бөлінеді. (2022, 10 қазан). LS. <https://lsm.kz/na-kakie-proekty-cifrovogo-kazahstana-budut-potrachenye-sredstva-respublikanskogo-byudzhet>
7. 2025 жылғы Қазақстанды цифрландыру: Цифрлық штабтың шешімдері. (2025). Cifrum.kz. <https://cifrum.kz/cifrovizacziya-kazahstana-v-2025-godu-resheniya-cifrovogo-shtaba/>
8. Багаутдинова, Н. Г. (2018). Цифрландыру жағдайындағы жаңа бәсекелестік артықшылықтар. *Инновациялар*, (8), 80–83
9. Утибаев, Б. С., Жунусова, Р. М., & Саткалиева, В. А. (2006). *Мемлекеттік бюджет: Оқулық*. Алматы: Экономика
10. Шевякова, А., Петренко, Ю., Дарибекова, А., & Дарибекова, Н. (2024). Қазақстандағы цифрландыру мен электрондық үкіметті мемлекеттік қаржыландырудың ерекшеліктері. *International Public Development*, 8(5). <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i5.3074>
11. Исаков, Ұ., Кенжеғалиева, Г., & Сейітқазиев, А. (2019). Қазіргі Қазақстандағы бюджетаралық қатынастар. ҚазҰУ хабаршысы. Экономика сериясы. <https://be.kaznu.kz/index.php/math/article/view/345>

12. Хан, З., & Парк, Х. (2021). Мемлекеттік қаржыны басқарудағы цифрлық трансформация және бюджетаралық қатынастар. *Public Finance and Management*, 21(3), 45–62
13. ОЭКД (OECD). (2020). Цифрлық дәуірдегі бюджет саясаты және фискалдық децентрализация. *OECD Journal on Budgeting*, 20(2), 1–28
14. Смағұлова, Ш. А. (2021). Digitalization of agriculture in the Republic of Kazakhstan: Experience and problems
15. Смағұлова, З., Шалболова, У., Муханова, А., & Дүзелбаева, Г. (2026). Digitalisation and sustainable agriculture: A PRISMA-based systematic literature review. *Sustainability*, 18(15), Article 7807
16. Нығыметов, Г. С., Смағұлова, Г. С., Сатова, Р. К., & Аширбекова, Л. Ж. (n.d.). Қазақстандағы көміртек бейтараптылығына жету үшін жасыл технологияларды цифрландырудың экономикалық әлеуеті. ҚазҰУ хабаршысы
17. Сақтағанов, Қ. (2021). Цифрландыру қоршаған ортаны қорғау процестерін автоматтандыруға мүмкіндік береді. ҚазМұнайГаз
18. Dunleavy P., Margetts H., Bastow S., Tinkler J. (2006) New Public Management Is Dead—Long Live Digital-Era Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 16(3), 467–494. <https://doi.org/10.1093/jopart/mui057>
19. Heeks, R. (2006). Implementing and managing eGovernment: An international text. SAGE.
20. Janssen, M., & Estevez, E. (2013). Lean government and platform-based governance—Doing more with less. *Government Information Quarterly*, 30(Suppl. 1), S1–S8. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.06.003>
21. Абдрахманова А.У., Бельгибаева А.С., Сартов У.К. (2023). Оценка и анализ финансовой устойчивости предприятия. *Государственный аудит*. 61(4). 83–97.
22. Ишекенова, Б. (2022, 5 наурыз). Қазақстан цифрлық жобалардан 393 млрд теңгеден астам табыс табады. *LS*.

REFERENCES

1. Tsifrlıyq Qazaqstan memlekettik bagdarlamasy [Digital Kazakhstan state program]. (n.d.). *Prime Minister of the Republic of Kazakhstan*. <https://primeminister.kz/assets/media/tsifrlıy-azastan.pdf>
2. Byudzhetтік zhosparlau üderisterin tsifrlıyru [Digitalization of budget planning processes]. (n.d.). *Zakon.kz*. <https://online.zakon.kz>
3. Esep komiteti «Tsifrlıyq Qazaqstan» memlekettik bagdarlamasynyn iske asyrylyuına aralyq bagalau zhırgızdı [The Accounts Committee conducted an interim assessment of the implementation of the Digital Kazakhstan state program]. (n.d.). *Government of the Republic of Kazakhstan*. <https://www.gov.kz/memleket/entities/esep/documents/details/320509?lang=kk>
4. Espenbetova, B. A., Akisheva, D. M., Ibraeva, A. K., Khasenova, K. E., & Zeinullina, A. Zh. (2022). Tsifrlıyq byudzhette kispe: Oqu quraly [Introduction to the digital budget: Textbook]. Semey: Yamyshevskie vorota.
5. Alimbaev, A., & Bitenova, B. (2019). Tsifrlıyq ekonomika: Qalyptasu erekshelikleri men damu ürdisteri [Digital economy: Formation characteristics and development trends]. *Ekonomika: Strategiya zhane praktika*, 1(14).
6. «Tsifrlıyq Qazaqstan» bagdarlamasyna byudzhetten qansha qarazhat bölinedi [How much funding is allocated from the budget to the Digital Kazakhstan program]. (2022, October 10). *LS*. <https://lsm.kz/na-kakie-proekty-cifrovogo-kazahstana-budut-potrachen-y-sredstva-respublikanskogo-byudzheta>
7. 2025 zhylyq Qazaqstandy tsifrlıyru: Tsifrlıyq shtabtyñ sheshimderi [Digitalization of Kazakhstan in 2025: Decisions of the Digital Headquarters]. (2025). *Cifrum.kz*. <https://cifrum.kz/czifrovizacziya-kazahstana-v-2025-godu-resheniya-czifrovogo-shtaba/>
8. Bagautdinova, N. G. (2018). Tsifrlıyru zhagdayındagy zhana basekelestik artyqshylyqtar [New competitive advantages in the context of digitalization]. *Innovatsii*, (8), 80–83.
9. Utibaev, B. S., Zhunusova, R. M., & Satkalieva, V. A. (2006). Memlekettik byudzhette: Oqulyq [State budget: Textbook]. Almaty: Ekonomika
10. Shevyakova, A., Petrenko, Yu., Daribekova, A., & Daribekova, N. (2024). Qazaqstandagy tsifrlıyru men elektron'dy ükimetti memlekettik qarzhılandyruyn erekshelikleri [Specific features of state financing of digitalization and e-government in Kazakhstan]. *International Public Development*, 8(5). <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i5.3074>
11. Isakov, U., Kenzhegalieva, G., & Seitqaziev, A. (2019). Qazirgi Qazaqstandagy byudzhetaralyq qatynastar [Intergovernmental fiscal relations in modern Kazakhstan]. *Qazaq Ulttyq Universiteti Habarshysy. Ekonomika seriyasy [Bulletin of KazNU. Economics Series]*. <https://be.kaznu.kz/index.php/math/article/view/345>
12. Khan, Z., & Park, H. (2021). Memlekettik qarzhyny basqarudagy tsifrlıyq transformatsiya zhane byudzhetaralyq qatynastar [Digital transformation in public finance management and intergovernmental relations]. *Public Finance and Management*, 21(3), 45–62
13. OECD. (2020). Tsifrlıyq дәuірдегі byudzhette sayasaty zhane fiskaldyq detsentralizatsiya [Budget policy and fiscal decentralization in the digital age]. *OECD Journal on Budgeting*, 20(2), 1–28
14. Smagulova, Sh. A. (2021). Digitalization of agriculture in the Republic of Kazakhstan: Experience and problems
15. Smagulova, Z., Shalbolova, U., Mukhanova, A., & Düzelbaeva, G. (2026). Digitalisation and sustainable agriculture: A PRISMA-based systematic literature review. *Sustainability*, 18(15), Article 7807.
16. Nygymetov, G. S., Smagulova, G. S., Satova, R. K., & Ashirbekova, L. Zh. (n.d.). Qazaqstandagy kömirtek beitaraptlygyna zhetu üshin zhasyl tekhnologiyalardy tsifrlıyruyn ekonomikalıyq әleueti [Economic potential of digitalization of green technologies to achieve carbon neutrality in Kazakhstan]. *Qazaq Ulttyq Universiteti Habarshysy [Bulletin of KazNU]*.

17. Saktaganov, Q. (2021). Tsifrlandyru qorshagan ortany qorghau protsesterin avtomattandyruğa mümkindik beredi [Digitalization enables automation of environmental protection processes]. KazMunayGas.
18. Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). New public management is dead—Long live digital-era governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 16(3), 467–494. <https://doi.org/10.1093/jopart/mui057>
19. Heeks, R. (2006). *Implementing and managing eGovernment: An international text*. SAGE.
20. Janssen, M., & Estevez, E. (2013). Lean government and platform-based governance—Doing more with less. *Government Information Quarterly*, 30(Suppl. 1), S1–S8. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.06.003>
21. Abdrakhmanova, A. U., Belgibaeva, A. S., & Sartov, U. K. (2023). Otsenka i analiz finansovoi ustoichivosti predpriyatiya [Assessment and analysis of the financial sustainability of an enterprise]. *Gosudarstvennyi audit*, (61)(4), 83–97.
22. Ishekenova, B. (2022, March 5). Qazaqstan tsifirlyq zhovalardan 393 mlrd teñgeden astam tabys tabady [Kazakhstan generates more than 393 billion tenge in revenue from digital projects]. LS.

ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ КАЗАХСТАНА В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Ибраева А.

Кандадат экономических наук
НАО Медицинский университет Семей
г.Семей, Республика Казахстан
e-mail: Finansistyp@mail.ru
ORCID: 0000-0003-2111-2653

Журтыбаева И.,

старший преподаватель
Академия Государственного управления
при Президенте Республики Казахстан,
г. Астана, Республика Казахстан
e-mail: indira.zhurtybaeva@mail.ru
ORCID: 0000-0001-6103-9177

Акишева Д.*

PhD
НАО Шәкәрім университет
г.Семей, Республика Казахстан
e-mail: dana_m@mail.ru
ORCID:0000-0001-6694-6462

Аннотация

В статье рассматриваются предпосылки цифровизации экономики, которая позволит нам совершить качественный скачок в инновационном развитии и занять лидирующее место нашей страны на мировой арене. Цифровизация формирует будущее отрасли, меняя производительность за счет гибких и интеллектуальных производственных возможностей. Многие страны задали направление цифровой трансформации бюджетной системы и межбюджетных отношений в соответствии с мировыми тенденциями. В статье авторы определили основные направления цифровой трансформации бюджетной системы Республики Казахстан на основе исследования цифровизации бюджетного процесса, межбюджетных отношений. Также авторы остановились на актуальных вопросах цифровизации межбюджетных отношений, которые охватывают все уровни бюджета и стоят перед государством. Результаты данного исследования могут служить методологической основой для дальнейшего анализа и определения задач в области цифровизации бюджетных процессов, систем и межбюджетных отношений. Рассмотрены четыре стратегических направления цифровизации Казахстана в текущих условиях. Среди них: план комплексной интеграции информационных систем государственных органов, протокол работы с наборами данных для искусственного интеллекта и проект консолидации баз данных на платформе Smart Data Ukimet. Выделение бюджетных и иных источников на развитие программ цифровизации, разработка, анализ финансирования цифровой трансформации, в частности, учет особенностей цифровизации экономики и бюджета.

Ключевые слова: экономика, цифровизация, бюджетные отношения, автоматизация, технологии, человеческий капитал, трансформация.

**TRANSFORMATION OF KAZAKHSTAN'S INTERBUDGETARY RELATIONS SYSTEM
IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION****Ibraeva A. Zhurtybayeva I.**

Candidate of Economic Sciences
Non-Profit Joint Stock Company "Semey Medical
University"
Semey, Republic of Kazakhstan
e-mail: Finansistyp@mail.ru
ORCID: 0000-0003-2111-2653

senior lecturer
Academy of Public Administration under
the President of the Republic of Kazakhstan
Astana, Republic of Kazakhstan
e-mail: indira.zhurtybaeva@mail.ru
ORCID: 0000-0001-6103-9177

Akisheva D.*

PhD
Non-Profit Joint Stock Company Shakarim University
Semey, Republic of Kazakhstan
e-mail: dana_m@mail.ru
ORCID: 0000-0001-6694-6462

Abstract

The article discusses the prerequisites for digitalization of the economy, which will allow us to make a qualitative leap in innovative development and take our country's leading place on the world stage. Digitalization is shaping the future of the industry, transforming productivity through flexible and intelligent manufacturing capabilities. Many countries have set the direction for the digital transformation of the budget system and inter-budgetary relations in accordance with global trends. In the article, the authors identified the main directions of digital transformation of the budget system of the Republic of Kazakhstan based on a study of the digitalization of the budget process and interbudgetary relations. The authors also focused on current issues of digitalization of interbudgetary relations, which cover all levels of the budget and are facing the state. The results of this study can serve as a methodological basis for further analysis and identification of tasks in the field of digitalization of budgetary processes, systems and interbudgetary relations. Four strategic directions for the digitalization of Kazakhstan in the current situation were considered. Among them, a plan for the comprehensive integration of information systems of state bodies, a work protocol for data sets for artificial intelligence, and a project to consolidate databases on the Smart Data Ukimet platform were considered. Allocation of budgetary and other sources for the development program, development, analysis of financing of digital transformation, in particular, taking into account the features of digitalization of the economy and budget.

Keywords: economics, digitalization, budgetary relations, automation, technology, human capital, transformation.